

DAGENS FRÅGOR

Abdikations- Ryktet att kung Gustaf V midsommaren 1941 skulle ha **legenden.** hotat med att abdikera om det tyska kravet på transport

genom Sverige av den s. k. Engelbrecht-divisionen icke bifallits, började vinna spridning på sensommaren och hösten 1941. Det utkolporterades vid slutna socialdemokratiska partimöten landet över i syfte att möta den kritik för eftergiftstendenser, som kunde komma att riktas mot de socialdemokratiska regeringsledamöterna med statsministern i spetsen samt mot den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Sitt ursprung hade ryktet i den redogörelse P. A. Hansson lämnat för transiteringsfrågan vid en statsrådsberedning samt vid ett möte med den socialdemokratiska riksdagsgruppen måndagen den 23 juni — dagen efter det att det tyska kravet framställdes. I denna redogörelse refererade P. A. Hansson ett samtal som han kort innan haft med kungen, kronprinsen och utrikesminister Günther om saken. Hansson nämnde inte ordet abdikation i sin redogörelse, men de närvarande uppfattade hans tolkning av vad kungen sagt, som om ett abdikationshot förelegat. En vecka senare lämnade Hansson en likartad framställning inför LO:s landssekreteriat.

Efterhand dog ryktet ut och hela historien glömdes bort tills den åtskilliga år senare fick förnyad aktualitet genom att Gustav Möller i ett bidrag till en minneskrift över P. A. Hansson förde saken på tal i vändningar, som syntes ge vid handen att han anslöt sig till abdikationsteorin. Inlägget framkallade en debatt som i sin tur föranledde en interpellation i riksdagen. Det märkliga inträffade nu att Möller frånträdde sin i festskriften framförda uppfattning och direkt förklarade att den berodde på ett missförstånd. Talet om abdikation hade uppkommit genom att P. A. Hansson ansett sig böra räkna med även denna eventualitet, förklarade Möller. Men för egen del fann han ingen anledning till en dylik tolkning av kungens uttalande.

Sedan denna efter moget övervägande formulerade dementi av abdikationsteorin offentliggjorts i riksdagen av en av P. A. Hanssons närmaste vänner och förtrogna inom regeringskretsen avfördes teorin på nytt ur den offentliga diskussionen. När Ernst Wigforss år 1954 utgav tredje delen av sina memoarer kom den emellertid åter upp till debatt. I sin skildring av transiteringsfrågans handläggning uttalar nämligen Wigforss att han visserligen hört till dem, som inte trott att P. A. Hansson tolkat kungens uttalande riktigt, men att han fått lov att ändra mening. Det hade skett sedan han tagit del av den rapport, som det dåvarande tyska sändebudet i Stockholm, prinsen av Wied, sänt till tyska utrikesdepartementet omedelbart efter det att kungen meddelat honom att transiteringen beviljats. Rapporten, som av de anglosaxiska myndigheterna inte var frigiven för publicering, innehöll enligt Wigforss bl. a. att kungen skulle ha sagt till Wied att han fått gå så långt som till att tala om abdikation för att vinna enighet om det svenska medgivandet.

Naturligt nog väckte Wigforss' meddelande stor uppmärksamhet och gav upphov till en förnyad diskussion av abdikationsteorin, under vilken Dagens Nyheter efter vanligheten gick i spetsen för angreppen mot monarkin och den framlidne konungen personligen. Det märkligaste inlägget i denna diskussion var utan tvekan det, som härrörde från f. utrikesminister Christian Günther. Han var som ovan framgått den ende förutom dåvarande kronprinsen som varit närvarande vid det samtal mellan Gustaf V och P. A. Hansson, då kungen fällt det yttrande, vilket varit utgångspunkten för abdikationslegenden.

I ett intervjuuttalande för Vecko-Journalen i september 1954 förklarade nu Günther att kungen icke talat om abdikation. Han hade yttrat något sådant som att om det tyska kravet inte bifölls, kunde han inte vara med. Günther hade för sin del icke uppfattat detta som något allvarligt menat hot om abdikation utan blott som ett starkt understrykande av det lämpliga att ge efter för tyskarna denna gång. Detta är det enda vittnesbörd om vad kungen sagt, som avgivits av någon av de närvarande sedan frågan om innebörden av hans yttrande blivit aktuell. Det måste följaktligen ges avgörande vitsord.

Härutöver kan erinras om att högerns ledamöter i samlingsregeringen vid denna tid, hrr Bagge och Domö, bägge givit uttryck åt samma uppfattning som Günther. Inte heller utrikesnämndens ledamöter har veterligen anfört någon från Günther avvikande mening i saken. Vid sammanträdet med nämnden den 24 juni instämde kungen och kronprinsen, enligt vad som framkommit, blott helt kortfattat i Günthers yrkande om att transiteringen borde beviljas. Ytterligare kan nämnas att Amelie Posse i sina memoarer berättar, att prins Eugen för henne omtalat att han direkt frågat sin bror kungen om det funnits någon sanning i abdikationsryktena och fått ett kategoriskt nekande svar. Slutligen kan påpekas att Torsten Nothin, som stod den framlidne monarken personligen närmare än de flesta och torde ha förhört sig hos honom om P. A. Hanssons version, i sina minnen utan någon tvekan tillbakavisar abdikationsteorin.

Diskussionen om det förmenta abdikationshotet var emellertid inte avslutad. Då förre statsrådet Andersson i Rasjön härförleden publicerade sina minnen blossade den upp på nytt. Man skulle kanske kunna tro att anledningen var att Rasjön hade någonting nytt att meddela i saken. Så var emellertid inte fallet. Rasjön refererar i största korthet P. A. Hanssons uttalande vid statsrådsberedningen den 23 juni. Enligt detta skulle kung Gustaf ha förklarat att han »vid ett nekande svar (på det tyska kravet) svårligen kunde ta ansvaret för landets styrelse i fortsättningen». »Detta meddelande», skriver Rasjön, »tolkades av mig och flera andra som ett direkt abdikationshot och det är numera bekräftat att kungen också avsåg att ge uttalandet denna betydelse.»

I själva verket hade ingenting annat bekräftats än att P. A. Hansson bibringade Rasjön liksom sedermera medlemmarna av den socialdemokratiska riksdagsgruppen och LO:s landssekretariat den uppfattningen att kungen hotat med abdikation. Detta hindrade likväl inte Dagens Nyheter att ta Rasjöns bok som förevändning för en ny antiroyalistisk kampanj. Med den blandning av fanatism och förnumstighet, som utmärker

tidningens alla skrivelser i detta sammanhang, lancerade den på nytt abdikationsteorin och attackerade kung Gustaf för hans påstådda in-konstitutionella ingripande.

Detta tedde sig så mycket egendomligare som både hr Per Edvin Sköld och landshövding Thorwald Bergquist, vilka som bekant vid den aktuella tidpunkten tillhörde samlingsregeringen, i en enquête för Dagens Nyheter med anledning av Rasjöns bok, avvisade abdikationsteorin. Sköld uttalade att han för sin del aldrig trodde att kungen ämnade avgå och Bergquist meddelade att han överhuvudtaget aldrig hört talas om någon dylik avsikt från kungens sida — vilket kastar en säregen belysning över Rasjöns uppgifter. Dessa uttalanden återropades dock icke på Dagens Nyheter's ledarspalt.

I denna situation beslöt sig utrikesministern av någon anledning som tillhör den hemliga diplomatiens mysterier — ty det kan inte gärna ha varit som en väntjänst mot professor Tingsten, möjligen för att skydda P. A. Hanssons minne — att utverka publicerandet av prinsens av Wied rapport. Lösryckt ur sitt sammanhang och utan kommentarer — ett tillvägagångssätt som skarpt kritiserats av f. utrikesminister Günther — överlämnades den oförmedlat till den svenska allmänheten. Den innehöll mycket riktigt, som Wigforss uppgivit, att kung Gustaf till Wied skulle ha sagt att han »måst gå så långt som till att tala om sin abdikation». Diskussionen om abdikationshotet fick nu ny näring. En rad tidningar, främst Dagens Nyheter, men även flera socialdemokratiska organ behandlade publicerandet av Wieds telegram, som om det skulle innebära någon nyhet, vilken kunde föranleda en ändrad bedömning av den s. k. abdikationskrisen. Detta förefaller föga befogat. Vad som hänt var blott att riktigheten av det referat Wigforss redan förra året gav av telegrammet bekräftats vilket väl inte gärna kan ha kommit som någon överraskning för vederbörande tidningar.

Noga besett befinner sig saken alltså fortfarande i precis samma läge som tidigare. Rasjön och Wigforss — den senare dock först efter att ha läst Wieds rapport — har med ledning av P. A. Hanssons referat av kungens yttrande fått den uppfattningen att kungen hotat med abdikation. Günther, den ende närvarande då yttrandet föll, som haft tillfälle att uttala sig om saken delar icke denna uppfattning. Enligt honom har kungen aldrig hotat med att avgå och i Günthers mening har hans dåvarande regeringskolleger Bagge, Bergquist, Domö, Möller och Sköld instämt.

Günthers tolkning står alltså mot Wieds och det borde förefalla naturligt för svensk opinion — naturligtvis med undantag för Dagens Nyheter & Co. — att sätta större lit till den svenske utrikesministerns ord än till det tyska sändebudets. Men alldeles oavsett detta talar all sannolikhet för att abdikationsteorin var en fint i det diplomatiska likaväl som i det taktisk-utrikespolitiska spelet. Man har sagt att den omständigheten att P. A. Hansson och prinsen av Wied tolkat kungens uttalande på precis samma sätt är ett alltför egendomligt sammanträffande för att kunna bero på en tillfällighet. Men varför skulle det också vara en tillfällighet? Hade inte bägge parter samma intresse av att inför sina veder-

börande framställa ett uttalande av kungen om att han inte ville vara med såsom ett abdikationsshot?

P. A. Hansson ville från sig själv, sina partivänner i regeringen och sitt partis riksdagsgrupp avvända ev. kritik mot eftergiften — den dubbla skenomröstningen i riksdagsgruppen hade samma funktion — Wied ville understryka att eftergiften varit så svår att genomdriva att man inte i Tyskland borde påräkna några ytterligare. Bägge dessa syften kunde lättare nås genom att tänja tolkningen av kungens ord till att faktiskt gälla ett abdikationsshot.

Hade, som Dagens Nyheter sökt och söker göra gällande, några in-konstitutionella påtryckningar förekommit, skulle då statsministern som regeringens talesman på kungens 85-årsdag ha hyllat honom som en människa och medborgare som genom sin personlighet och gärning gjort sig förtjänt av tillit och aktning? Frågeställningen har aktualiserats av Torsten Nothin i hans memoarer och med all rätt bragts i åtanke i samband med den senaste diskussionen om »abdikationskrisen».

Dagens Nyheter vill såsom bevis för påtryckningarnas effekt åberopa Rasjöns reaktion efter statsrådsberedningen den 23 juni. Men i ett inlägg i Dagens Nyheter medger Rasjön själv att han misstagit sig i sina memoarer och att det när allt kommer omkring i hans minnesanteckningar »förekommer antydning om abdikationsshotet först från den statsrådsberedning, som hölls midsommardagen den 24 på kvällen efter partisammansträdena» — dvs. först sedan avgörandet i realiteten redan hade träffats!

Abdikationsshotet med dess implicerade inkonstitutionella påtryckningar upplöser sig alltså i ett legendbildningens töcken. Allt vad man med bestämdhet kan säga är att kung Gustaf vid det avgörande samtalet med statsministern i bestämda ordalag biträdde sin ansvarige fackministers råd att göra det engångsmedgivande som transiteringen av Engelbrecht-divisionen innebar. Och ännu är det icke inskrivet i regeringsformen att konungen vid överläggningar med sina rådgivare saknar rätt att hävda en egen uppfattning. Dagens Nyheter har som så många gånger tidigare i liknande sammanhang med synen förvänd av antiroyalistiska affekter förvandlat en fjäder till en höna — eller rättare sagt en anka.

Gunnar Unger.

Det ryska spio- Det lär finnas folk i de ryska satellitstaterna, som högenaget i Finland. ligen förvånas över att domstolarna i Finland avkunna straffarbetsdomar över spioner, som verkat till förmån för Sovjetunionen. En vanlig formulering i hovrätternas protokoll är, att de dömda landsförrädarna »avsiktligt till främmande makt lämnat uppgifter, som bort hållas hemliga med hänsyn till Finlands yttre säkerhet». Det sägs visserligen aldrig ut, att det är Sovjets ärenden, som dessa spioner gått, men varje människa i Finland begriper att uttrycket »främmande makt» betyder Ryssland och ingenting annat. Vad man i satellitstaterna finner otänkbart är, att någon medborgare där skulle dömas för att ha fungerat som rysk spion, om dylika personer över huvud taget existerar. Att en domstol i Ungern, Rumänien etc. skulle döma en av sina medborgare för att ha lämnat Ryssland uppgifter, vilka kunde vara skadliga för det

egna landets trygghet, är väl numera någonting otänkbart. Men i Finland sker det varje månad. Under perioden 1948—1955 dömdes inalles 53 landsförrädare för att till representanter för Sovjet ha lämnat uppgifter av landsförrädisk natur.

En fråga, som många människor i Finland göra är denna: vad finns det egentligen att utspionera i Finland efter vapenstillståndet i september 1944? Landet är ju så gott som försvarslöst, i bredd med vad det var hösten 1939. Dess militära styrkor äro starkt reducerade och vissa vapenslag finnas blott till namnet. Vet man detta, ter det sig ganska paradoxalt, att antalet ertappade spioner nu är större än före vinterkriget, då den inhemska säkerhetstjänsten var bättre bemannad än vad den är nu. Den »Skyddspolis», vilken efter kommunistledaren Leinos fall efterträdde dennes »Statspolis» är inte rikligt försedd med vare sig anslag eller personal. Emellertid har den tydligen utfört ett gott arbete, vilket för övrigt intygades av den nya inrikesministern Käkälä, socialdemokrat, i en riksdagsdebatt den 29 november 1955.

I Finland har man hittills tröstat sig med att de dömda landsförrädarna sällan uppträtt som fanatiska ideologer. Deras motiv förefaller att mest ha varit ekonomiska. Får man tro deras egna uppgifter ha ersättningarna varit anmärkningsvärt låga, men på den punkten är det svårt att få fram exakta uppgifter. Med tanke på att de ersättningar som spionerna mottagit betraktas såsom till staten förbrutna medel är det klart att de skyldiga uppge så små summor som möjligt. Över huvud taget förefaller spionerna att vara i alla avseenden lågt stående individer utan några större möjligheter att få fram de önskade uppgifterna. Många ha emellertid när de anhållits befunnits vara välförsedda med kartor, kameror och andra tekniska hjälpmedel för att inte tala om falska pass och vilseledande identitetspapper. Åtskilliga av dem ha under årens lopp upprepade gånger överskridit gränsen i öster. I regel ha målen behandlats inför lyckta dörrar, men det har likväl öppet konstaterats, att spionerna fått sina uppdrag av ryska funktionärer.

Att det finns ett väl utbyggt spionagenät i Finland med uppdragsgivarna förlagda till Ryssland eller till ryska ambassaden i Helsingfors är så klart, att det inte kan bestridas av någon. Vad man också kan lägga märke till är att kommunistpressen i Finland med tystnad förbigår de många spiondomarna. Man har inte haft någon motsvarighet till Ny Dags försök att förvandla exempelvis Enbomaffären till en borgerlig provokationshistoria. Den enda form av bestridande som gjorts är, då någon funktionär inom hr Leinos forna »Stapo» uppdragats bland spionerna eller då någon kommunistisk förtroendeman skymtat i sammanhanget.

Resonemangen kring det ryska spionaget i Finland kretsa givetvis också kring synpunkten, att spionaget siktar längre, att det är arrangerat med tanke på eventuella förvecklingar i väster. Men de hittills ertappade och dömda spionerna äro säkerligen för lågt kvalificerade för att kunna göra någon nytta på ett dylikt högre plan.

Man frågar sig också i Finland: Ha vi inte ett bistånds- och vänskapsfördrag med Sovjetunionen? Är spionaget förenligt med den hjärtliga anda, som lär utmärka detta aktstycke, vars tillkomst årligen firas med en av regeringen anordnad fest, varvid i regel statsminister Kekkonen

uppträder som den pakthyllande festtalaren? Man undrar vidare om Finlands regering någonsin, med hänvisning till fredsfördraget och det nämnda vänskapsfördraget, gjort Sovjets herrar uppmärksamma på, vilket dåligt intryck alla dessa spionaffärer göra. I offentligheten har inte ett ord nämnts om något diplomatiskt inskridande från finländskt håll.

Cypern — ett aktuellt brittiskt imperieproblem. Storbritannien har svårigheter med sitt återstående imperium. Efter andra världskrigets slut betygade visserligen Churchill, att han icke ville vara med om dess likvidering och ogillade förty Labourregeringens medverkan 1947 till att Indiska Unionen, Pakistan, Ceylon och Burma fingo göra sig kvitt den brittiske Raj och bli självständiga stater, som dock med undantag av Burma beslöto att tillhöra Samväldet. Under sin nya premierministertid från senhösten 1951 till våren 1955 kunde Churchill likväl icke hindra Eden att som utrikesminister efter segslitna förhandlingar göra upp med Egypten om dels Sudans suveränitet, varmed det framgångsrika brittiska förmynderskapet efter Kitcheners seger över Mahdin vid Omdurman 1898 upphörde, dels en utrymning av basen vid Suezkanalen med dess jättearsenal och en besättning på cirka 80 000 man, som var slutet på britternas gradvisa avveckling av sitt sjuttioåriga herravälde i Egypten.

Den ur världspolitisk synpunkt mest beklagliga följden av britternas försvinnande från indiska subkontinenten var enligt Churchills och många mening att som konsekvens härav anglo-indiska armén upplöstes med kadernas fördelning, i den mån de bestodo av infödda, på Indiska Unionen och Pakistan. Denna armé räknade cirka 250 000 man och bestod av värvade elittrupper, mestadels rekryterade av ghurkas från Nepal, sikher och muhammedaner från Pakistan, vilka i motsats till hinduerna äro ett utmärkt soldatmaterial. Allt högre befäl var brittiskt, men bland officerskåren funnos även indier, såsom Pakistans nuvarande premierminister, generalmajor Iskander Merza, och hans kollega på Ceylon. Sammanhållen av ärofulla traditioner, varom Kipling givit besked i många av sina böcker, var arméns utbildning och moral förstklassiga. Dess världspolitiska betydelse låg däri att den med sin permanenta beredskap och militära prestige var en pålitlig garant för fred och ordning från Röda havet till Hongkong, vilket jämte brittiska flottans supremati trygade ostörd samfärdsel på Indiska oceanen och Sydkinesiska sjön samt deras kuster. Därest denna armé funnits till, skulle säkerligen kriserna ha uteblivit i Persien, Malacka och Indokina samt både Burma och Siam fått njuta ostört lugn.

Det anses icke opportunt att i samband med indiernas nyvunna frihet beröra dessa maktpolitiska sidor av de komplicerade problemen. Politikerna beflita sig mera om populära fraser, men de militära realiteterna låta sig icke bortresonera. Som statsman har Churchill alltid haft en skarp blick för dem, och det är uppenbart att de röda härskarna i Kreml vid sina avgöranden aldrig förlora fotfäste på verklighetens fasta mark genom någon ideologisk eskapism i västerländsk stil.

För Främre Orienten och Nordafrika fyllde den brittiska militärbasen vid Suezkanalzonen samma funktion som inom sitt område anglo-indiska

armén. När denna bas nu förskingrats med garnisonens evakuering, flyget inberäknat, och förråden konsignerade, saknar Västern och därmed FN varje effektivt maktmedel att hävda folkrättens principer och förebygga regionala krig. Stundens stora fara i Orienten utgöres ju av att överstelöjtnant Nasser i Kairo, i likhet med andra diktatorer, kan frestas att avlänka folkets besvikelse över uteblivna yttre reformer och över sådana utrikespolitiska bakslag som det nya Sudans vägran att vara med på en union med Egypten, genom en äventyrlig utrikespolitik, främst genom att provocera krig med Israel. Härvid kan han påräkna solidaritet från alla övriga arabstater, även från Irak, som dock biträtt årets fullbordade Bagdadpakt mellan Turkiet, Persien, Pakistan och Storbritannien, vars tillkomst eljest var ett grundskott för den arabiska ligan och ännu en missräkning för Cairo. Följd av hela Västerlandets sympati har Dag Hammarskjöld i FN vädjat till både Egypten och Israel att undvika en krigisk katastrof i Främre Asien — med Moskva som tertius gaudens. Samma hemställan har riktats från regeringarna i Washington och i London. Sådana ordasätt imponera dock icke på orientaler, som veta, att förlikningsmännen sakna den makt bakom maningarna, som de brittiska styrkorna i Suezkanalzone n så uttrycksfullt demonstrerade.

För Storbritannien ävensom för Atlantpaktens försvarssystem i östra Medelhavet blev det en angelägen uppgift att söka någon ersättning för denna förlorade stödjepunkt. London hade tidigare bestämt, att Cypern med kaserner, flygfält och förråd, ehuru i mindre skala, skulle kunna användas för nämnda ändamål. Det betydde också en stark koncentration av ömtåliga flygmål, som synes bevisa ohållbarheten av brittiska regeringens ursäkt att uppge Suezkanalzone n med att denna vore särdeles sårbar för atombomber. Emellertid ha briterne som bekant råkat ut för samma nationalistiska besvärligheter på Cypern som gjorde deras vistelse i Kanalzone n så otrevlig och påfrestande. Cypern har inemot 500 000 invånare, varav 80 procent är greker och resten turkar. Under ett par år hade en agitation pyrt bland grekerna för anslutning till moderlandet, som ön dock aldrig tillhört. Efter synnerligen växlande öden under antiken och medeltiden erövrade turkarna 1571 Cypern från Venedig men avstodo ön 1878 till Storbritannien av erkänsla för Beaconsfields insats, då ryssarna voro på väg att erövrå Konstantinopel. Vid krigsutbrottet 1914 annekterades Cypern formellt av Storbritannien, som 1920 gjorde den till en kronkoloni, varefter Turkiet i Lausannefreden 1923 definitivt avstod från sina anspråk på ön. Den prohelleniska propagandan tilltog i intensitet, organiserad av en ohelig allians mellan kommunisterna och det lokala grekisk-katolska prästerskapet. Till en början ställde man sig kallsinnig i själva Grekland, som nu försonat sig med arvfjenden Turkiet och under åren 1953—1954 slutit den s. k. Balkanpakten med Turkiet och Jugoslavien med ömsesidig förpliktelse till gemensamt militärt bistånd mot yttre aggressioner, vilket väckte stor glädje västerut som tecken till att jämväl efter kompromissen 1954 mellan Italien och Jugoslavien om Trieste, en enhetlig front skulle komma till stånd mellan Nordkap och Ararat.

Nationalismen lyder dock inga rationella regler. Efter hand började de hyperpatriotiska hellenerna att till den grad intressera sig för stam-

fränderna på Cypern, att den dödssjuka fältmarskalk Papagos försvagade regering såg sig nödgad att lyssna till folkets röst och förgäves förde fram Cypernfrågan vid FN:s generalförsamling i fjol. Det skedde med samma negativa utgång även i år, vilket nu föranlett Cyperngrekerna att proklamera generalstrejk och iscensätta ett partisankrig med bomber och attentat mot de brittiska »förtryckarna» efter modell från Marocko och Algeriet.

Brittiska regeringen blev obehagligt överraskad av att på Cypern möta samma fientliga miljö som nyss i Suezkanalzonen. För att få något uppslag till en lösning sammankallade utrikesminister Macmillan på sensommaren en konferens i London med representanter för Grekland och Turkiet. Macmillan förklarade sig villig att längre fram förläna Cypern någon slags dominionstatus, men anbudet förkastades av grekerna, som inte nöjde sig med mindre än en anslutning till Grekland. Turkarna voro å sin sida absolut omedgörliga. Med hänsyn till den turkiska minoriteten på ön och dennas belägenhet endast 60 km från Mindre Asiens kust deklarerade de, att för den osannolika händelsen att Storbritannien ämnade uppge Cypern, Turkiet ville återinträda i sina gamla historiska rättigheter till ön. Detta framkallade antiturkiska tumult i grekiska städer och ett uppflammande av det urgamla nationalhatet mot turkarna, vilket den turkiska befolkningen den 6 september i Istanbul och Smyrna i sin tur besvarade med brutala våldsdåd mot de talrika grekernas egendom.

Därmed förstördes icke blott grekiska butiker och mobilier samt andra européers tillhörigheter för ett beräknat värde av 2—3 miljarder schw. fr., utan dess värre också den psykologiska grundvalen till ovannämnda Balkanpakt. Britterna ämna dock inte låta sig utdrivas utan ha förstärkt sina styrkor på ön och som symbol för sin beslutsamhet till ny generalguvernör utnämnt den avgående chefen för imperiets generalstab, sir John Harding, under kriget stabschef hos fältmarskalk Montgomery. Även Edens hart när outömliga tålmod har tydligen en gräns, och britterna kunna väl näppeligen likgiltigt åse hur den ena fäderneärvda juvelen efter den andra frånhändes drottning Elizabeths krona.

Skärpta kristecken Det var icke nog med att konferensen i Genève den 27 efter Genève. okt.—16 nov. mellan »de fyra storas» utrikesministrar blev ett fullständigt fiasko i de frågor om Tysklands återförening, ett europeiskt säkerhetssystem, nedrustningen och bättre kontakter genom järnridån, som vederbörande stats- och regeringschefer vid »toppmötet» 18—25 juli satte på dess dagordning. Förutom det obehagliga uppvaknandet ur önskedrömmen om den nya »Genèveandan» har också den världspolitiska spänningen tilltagit, vilket mindre gäller Europa och Amerika men fastmera Asien och Afrika.

I Europa är dock allt icke väl beställt. Som hittills obestridd regissör för Kremels utrikespolitik har Molotov börjat iscensätta det sovjetryska programmet, att Tysklands återförening bör vara tyskarnas eget verk men icke bringas till fullbordan, förrän Västtyskland blivit lika bolsjeviserat som satelliten i östzonen och förty moget för »fria val» efter »folk-

demokratiernas» falska förebild. Bonnrepubliken skall därför med Pankowregimen som verktyg attackeras utifrån för att inifrån bearbetas med öppen agitation och hemliga agenter. Primärt synes målet vara att underminera Västberlins position som frihetens yttersta men kringrända utpost i Österled. Efter en incident i Östberlin med några representanter för det amerikanska representanthuset förklarade ryske militärkommendanten i Berlin, att Östberlin var den suveräna »tyska demokratiska republikens» huvudstad och icke längre ett område, ockuperat av de fyra »segermakterna». Hans amerikanske kollega reagerade genast skarpt mot denna ståndpunkt såsom oförenlig med de delar av Potsdamöverenskommelsen från juli 1945 som Sovjetunionen själv flera gånger på senare år vitsordat såsom fortfarande giltiga för Berlins del. Regeringarna i Washington och i London befara ett uppblussande av samma bråk om Västberlin som under den riskfyllda avspärrningsblockaden av Västberlin 1948—1949 och äro fast beslutna att icke falla undan för det hot, som här skymtar. Den röda infiltrationen i Västtyskland får snart en central i den nya sovjetryska beskickningen i Bonn, vars chef, ambassadör Valerian Zorin, i Prag dirigerade kommunistkuppen i februari 1948. Så länge Adenauer har hälsa och handlingskraft, kommer han likväl att, med stöd av sin borgerliga majoritet i förbundsdagen, utan vacklan vidhålla sin stats västliga orientering, vilket ånyo vid månadsskiftet bekräftades under förbundsdagens första utrikesdebatt efter det misslyckade Genève-mötet.

Kremls ansträngningar komma sannolikt att koncentreras på Tyskland. I Frankrike och i dess förhållande till de nordafrikanska besittningarna motsvarar den växande förvirringen Kremls kalkyler. Om vid de stundande nyvalen till nationalförsamlingen den 2 januari Mendès-Frances borgerliga radikaler och socialistpartiet skulle lyssna till kommunisternas locktoner om lokala valkarteller med en pånyttfödd »folkfront» i perspektivet, vilket Kremls senaste paroller påbjuda, måste detta ogynnsamt påverka det labila inrikespolitiska läget i Italien, där kommunistchefen Togliatti och Nennis vänstersocialistiska medlöpare sträva för liknande syften. Utrikespolitiskt blir resultatet i bägge fallen en förstärkning av de neutralistiska och anti-amerikanska tendenserna hos de latinska systrarna. Med snarlik tillfredsställelse bör Kreml hälsa uppflammandet av det sekelgamla nationalhatet mellan greker och turkar med anledning av Cypertvisten, vilket berövat fjolårets Balkanpakt mellan Turkiet, Grekland och Jugoslavien icke dennas objektiva raison d'être men väl dess folkpsykologiska förutsättningar och politiska slagkraft.

Den nya och överraskande akten efter Genève på den världspolitiska vridscenen har dock varit Sovjetunionens mångsidigt förgrenade framstötter i Främre Orienten och i Indien med dess grannar, varvid aktionen haft dubbelsidig diplomatisk och kommersiell karaktär. Sålunda ha Egypten, Saudi-Arabien och Syrien — nota bene: Israels mest stridslystna vedersakare — erbjudits och mottagit vapenleveranser på, enligt uppgift, synnerligen förmånliga kreditvillkor. Det kan Sovjetunionen tillåta sig, enär östblocket — som *sitt* bidrag till det myckna talandet om nedrustningen — lär ha genomfört en upprustning av samtliga styrkor med effektivare krigsmateriel av alla slag. I stället för att skrota ner allt som

ratats efter denna rationalisering har man hittat på att realisera det till de »underutvecklade» stater, för vilka materielen är relativt modern och kommer bra till pass mot Israel. Tillika säges Kreml ha lovat Egypten ett lån på cirka 600 miljoner dollar för att finansiera byggandet av en ny Assuandamm för Nilvattnets reglering. De sovjetryska härskarna ha insett, att det guld, som brutits eller vaskats fram i sibiriska slavläger, med större profit skulle kunna satsas i det storpolitiska spelet än hamstras som skedde på den snåle georgiske bondeättlingen Stalins tid.

Lika frikostigt ha Bulganin och Krustjev betett sig under sina besök i Indiska unionen och i Burma, varunder de i ett tal inför 700 medlemmar av Delhiparlamentets bägge kamrar utfarit i sådana grova förolämpningar mot västmakterna, att dessa bl. a. under andra världskriget skulle ha hetsat Hitler mot Sovjetunionen; samtidigt ha de givit västmakterna skulden för det senaste utrikesministermötet sammanbrott. Dessa lögnaktiga förlöpningar ha vållat stark förstämning i USA och Storbritannien som ett nytt varsel om ett definitivt slut på sommarens Genèveillusioner. Foreign Office har framfört en officiell protest i Moskva, och i brittiska pressen undras huruvida dessa potentater skulle kunna välkomnas som gäster i London under instundande vår.

Vad som politiskt oroar Västern är Sovjetunionens målmedvetna och ihärdiga försök att få fast fot i Främre Asien bakom den front mot nordlig aggression, som nu nödortfött skall konstrueras efter Bagdadpaktens tillkomst mellan Turkiet, Irak, Persien, Pakistan och Storbritannien, ävensom att efter visiter i Kabul kunna uppmuntra Afghanistan till en mera omedgörlig hållning mot Pakistan. Man fruktar också med fog att nämnda arabstater efter upprustningen skola frestas att överfalla Israel, vilket i sin tur kan förmå Israel till preventivkrig, *innan* dessa fientliga nabor anse sig överlägsna nog. Eljest är det osannolikt att arabfurstarna med sitt efterblivna inre feodalsystem skola vilja nära en sådan orm vid sin barm som kommunismen. Icke heller lär Nehru bli benägen att övergå till östlägret och lämna sin »tredje ståndpunkt». Men sultaner och shejker fröjda sig över att äntligen ha fått en medkonkurrent i USA:s mecenat-skap, varav de hittills varit beroende men varom de ofta bönat för-gäves. Nu måste amerikanerna bjuda över, och en köpslagan i känd österländsk bazarstil kan inledas, en framtidsvision, som fyller de amerikanska skattebetalarna med djup olust.

Vida allvarligare är, att Sovjetunionens otvivelaktigt ökade prestige i dessa exotiska regioner kommer att stimulera kommunismen i det ännu icke pacificerade Malacka och i Indokina, där Ho Chi-minh förmodligen skulle vinna vid ett val nästa sommar för att låta befolkningen avgöra om det föredrar kommunismen framför den anarki som ännu präglar situationen i Sydvietnam. Dulles säges till nyåret planera en färd till sydöstra Asien och Fjärran Östern. Han blir då i stånd att bedöma sanningsvärdet av de dystra prognoser som amerikanska tidningsexperter publicerat om den fara direkt för Formosa och icke blott de fatala öarna Quemoy och Matsu utanför Kinas kust som de forcerade rustningarna av Kommunist-Kina utgöra. Massor av kulis arbeta natt och dag för att iordningställa stora flygfält, där ryska MIG-plan kunna baseras i sådant antal att amerikanska sjunde flottan i dessa farvatten näppeligen vågar

bevaka Formosasundet. Därest Formosa skulle falla i Röd-Kinas händer, har en sådan bräsch slagits i USA:s försvarslinje i västra delen av Stilla havet, att Philippinerna och framför allt Japan bli flankerade från norr och söder med katastrof för Washingtons hela Asienpolitik. Nu bedyrade Eisenhower i Genève för Bulganin och Krustjev att atomkriget vore något så fasansvärt och att USA av moraliska skäl så förhindrat att tillgripa anfallskrig, att detta för Kreml blev »Genèveandans» bästa och verkliga behållning, vilket tillät dem fria händer utanför Europa där krig numera vore omöjligt. Till vintern eller våren kan Eisenhower genom en sådan Formosakris ställas inför ett diaboliskt dilemma.

Maktlösa myndigheter. Då landshövding Thorwald Bergquist i Växiö, en av våra mest anlitade förlikningsexperter, i vintras inför Stockholms Högskolas juridiska förening inledde en diskussion om det statliga medlingsförfarandet i fackliga arbetstvister förfäktade han den hävdvunna uppfattningen, att en förlikningsman vore en kompromissarie och ej ett ombud för offentliga myndigheter med skyldighet att bevaka deras målsättningar, ej ens ifråga om statens penningpolitik. Närvarande representanter för arbetarnas och de enskilda arbetsgivarnas organisationer instämde oreserverat. Praxis under de femtio år, som förflutit sedan 1906 vår första lag om medling i arbetstvister tillkom (genom proposition av dåvarande civilministern Axel Schotte i Karl Staaffs första regering), har också varit, att även om en förlikningsman eller en medlingskommission inom t. ex. byggnadsfacken med den objektiva samhällsnyttans måttstock skulle anse arbetsgivarnas villkor överdrivna och motsidans medgörlighet klandervärd — eller tvärtom — lösningen ändå måste sökas i ett aritmetiskt medium mellan status quo och löneanspråken. Principen kan sammanfattas sålunda: »Right or wrong» — uppgiften är en fredlig överenskommelse mellan parterna till varje pris.

Dessbättre anmälde under det följande meningsutbytet sekreteraren Hans Sandberg i Svenska Landstingsförbundet en mycket viktig kompletterande synpunkt genom att erinra om det välbekanta missförhållandet vid strejker mot allmännyttiga företag, att stat, landsting eller kommun utgör en sådan part som under förhandlingarna icke kan hänvisa till vare sig konkurrens- eller lönsamhetsfaktorer ännu mindre tillgripa lock-out. Arbetarsidan kan alltid anbefalla höjning av taxor och avgifter som bekväm utväg att finansiera löneförhöjningar, varmed dessa som prejudikat få konsekvenser för angränsande fack på den stora privata arbetsmarknaden, ägnade att rubba balansen i lönesystemet och via prisnivåns ofrånkomliga höjning verka direkt inflationsbefrämjande. Herr Sandberg menade, att förlikningsmännen borde ta hänsyn till samhällsintresset, när samhället självt var arbetsgivare dvs. i detta fall de facto fungera som skiljedomare, vilket eljest är dem förmenat. Herr Sandbergs inlägg rön-te naturligtvis mothugg av närvarande fackförbundsrepresentanter.

Om denna episod har här påmints, därför att den som i ett nötskal sammanpressar ett gammalt lika besvärligt som brännbart ämne inom arbetsrätten. Förlikningsinstitutionen frestas alltid att öva hårdare tryck på den svagare parten för att förmå den till de största eftergifterna, var-

vid av nyss angivna skäl de samhällsägda företagen råka särskilt illa ut. Våra eljest så maktfullkomliga myndigheter äro i detta fall maktlösa. Enär öppna konflikter mellan dem och vederbörande fackorganisationer oftast äro av samhällsvådlig art ha även radikala socialpolitiker av ålder föreslagit, att någon lämplig form av obligatorisk skiljedom borde komma till användning på dessa ömtåliga områden. I svenska riksdagen har också högerpartiet tidigare yrkat på lagstiftning i sådant syfte, som då även hade sympatier inom folkpartiet. Spörsmålet vävdades därefter ihop med frågan om skydd för tredje man vid alla arbetskonflikter, och då socialdemokraterna i bäggedera fallen som vanligt voro motståndare till statliga åtgärder, hänsköts hela problemkomplexet 1934 till »mammututredningen» under ordförandeskap av överståthållare Nothin. Kommittén blev dock distanserad av det s. k. huvudavtalet 1938 efter konferenserna i Saltsjöbaden mellan ledningen för Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen, enligt vilket bl. a. en arbetsmarknadsnämnd skulle tillsättas för att gemensamt till skyndsam prövning uppta varje konflikt-situation, där skydd för ett allmänt intresse påkallas antingen av endera organisationen eller av offentlig myndighet eller av annat därmed jämförligt organ, som företräder det allmänna intresset. Därest i nämnden majoritet vunnits för att undvika eller häva, helt eller delvis, en sådan konflikt, skulle det ankomma på organisationerna att ofördröjligen vidta åtgärder för att genomföra en uppgörelse mellan berörda parter.

Arbetsmarknadsnämnden har dock aldrig behövt anlitas, eftersom de hot om allmänfarliga arbetsinställelser, som sedan 1938 förekommit, avsett personalorganisationer, vilka falla utanför Svenska Arbetsgivareföreningens och Landsorganisationens kompetens. Hit höra 1947 års polis-konflikt, 1951 års sjuksköterskekonflikt och den strid, som i våras utbröt mellan Sveriges Redareförening och Sveriges Fartygsbefälsförening. Farhågor för att ett stort antal av landets polismän till följd av tvist om anställningsvillkoren skulle lämna sin tjänst med otvetydig risk för störningar av allmän ordning och säkerhet, nödgade nämnda år statsmakterna att införa en särskild form av tjänsteplikt för polisens del, vilken dock aldrig tillämpades utan upphörde att gälla från den 1 juli nästa år. Då år 1951 en tvist om anställningsvillkoren för hos landstingen och hos städerna utanför landsting anställda sjuksköterskor syntes gå till öppen konflikt, föreslog regeringen riksdagen i proposition att anta ett förslag till lag om särskilda åtgärder för att upprätthålla en viss sjukvårdande verksamhet. I första hand avsåg lagen obligatorisk skiljedom i den aktuella tvisten, men då denna löstes, innan riksdagen hunnit ta ståndpunkt till förslaget, återkallades propositionen av regeringen. Samma negativa utgång fick ett liknande förslag i våras, då regeringen begärde riksdagens tillstånd att utfärda en lag om skiljedom i en arbetstvist, som denna gång, som sagt, gällde redarna och fartygsbefälet. Här var konflikten icke direkt samhällsvådlig, men det kunde förutses, att ifall den bebådade arbetsinställelsen komme till stånd, detta skulle lamslå sjöfarten med svenska fartyg med synnerligen allvarliga återverkningar för landets hela ekonomiska liv som följd. Konflikten blev dock bilagd, innan andra lagutskottets tillstyrkande utlåtande blev offentligt.

Som man ser, ha de svenska statsmakterna för att förebygga samhälls-

vådliga arbetskonflikter föredragit metoden leges in casu framför en permanent sådan beredskapslag, som på 1930-talet infördes i Danmark efter förslag av Staunings socialdemokratiskt-borgerligt radikala regering. En liknande ordning rådde även i Norge, men oppositionen från fackföreningshåll nödgade den socialdemokratiska regeringen att övergå till ett liknande system som det svenska. Den har dock icke tövat att begagna ett dylikt förfarande, som upphöjer den statlige förlikningsmannens medlingsförslag till lag, bindande för båda parter, för att i fjol sommar undvika en nationalekonomiskt mycket förlustbringande arbetsstrid inom pappersmasseindustrien.

Efter den nyss utbrutna hamnarbetarstrejken står norska regeringen inför ett svårt dilemma. Den omfattar endast ca 10 000 man, men förlamar norska sjöfarten och fisket samt all annan transportverksamhet, varjämte medborgarna vållas mycket stora obehag genom bristen på olja i oljeeldade hus och växande knapphet i städerna på alla slag av livsmedel. Arbetarsidan vill ännu icke höra talas om en tvångsmedling på den grund, att en framgång för transportarbetarna skulle vara en gynnsam upptakt för de förhandlingar på hela arbetsfältet om nya kollektivavtal, som skola vidta till våren. Å andra sidan medför samhällets katastrofläge och befolkningens snart outhärdliga trångmål ävensom ofrånkomligheten att permittera arbetarna i många industrier ett allt starkare tryck från allmänna opinionen, arbetarhustrurna inberäknade, på regeringen att använda den samhällets nödvärnsrätt, som den obligatoriska skiljedomen innebär.

Ekonomisk översikt. Det är visserligen ännu för tidigt att göra bokslut för den ekonomiska utvecklingen under år 1955, men det återstår så kort tid, när detta årets sista nummer går i press, att det väsentligaste torde kunna sammanfattas redan nu. Naturligtvis har det varit ett försörjningsmässigt gott år i många hänseenden, men än en gång har det bestyrkts, hur inflationsbenägen svensk ekonomi är. Det förefaller nästan som om det inte skulle kunna gå att öka det reala produktionsresultatet, utan att penninginkomsterna måste få ett tre gånger så stort tillskott, med de resultat vi så väl fått lära känna under efterkrigstiden. Men så är det också tre om budet, det allmänna, löntagarna och arbetsgivarna, som alla för sin del vill ta hand om nytillskottet, och tvisten tycks slitas på så sätt, att var och en tar så mycket pengar, att han tror sig ha fått hela kakan. Omvänt tycks det inte kunna bli någon real ökning alls, när inkomsthöjningarna mer eller mindre effektivt bromsas. Detta är ett märkligt fenomen, som snarare ligger på det psykologiska planet än på det ekonomiska. Den nuvarande inflationen kan följaktligen knappast mer än beskrivas men inte förklaras med ekonomiska skäl. Vi har ju den kanske bästa materiella försörjning, vi någonsin upplevt, och trots detta går det inte att hejda inflationen. En gång i tiden fanns det emellertid en faktor, som visserligen inte i orostid men dock i fred hade den psykologiskt viktiga egenskapen att stabilisera penningvärdet tämligen hyggligt, och det var guldmyntfoten. I andra länder än i Sverige håller man nu på att skapa en modern guldstandard, och på sina håll präglas t. o. m. nya guldmynt. Man räknar nämligen utomlands med att den av ekono-

miska skäl betingade efterkrigsinflationen skall ha ebbat ut, och att det som framför allt återstår att bemästra är psykologiskt grundade orsaker. Med dessa under kontroll beräknas framåtskridandet kunna äga rum i relativt lugna banor, eller i varje fall lugnare än hittills. Huruvida förutsägelseerna slå in eller ny politisk dynamit spränger kalkylerna är en annan sak. Översikten här kan inte gå ut på mycket mer än att lämna några data för ekonomien under det gångna året.

Penningvärdet beräknas således ha sjunkit med omkring fem procent i vårt land, något som bland Europas viktigare länder endast har sin motsvarighet i Storbritannien, medan de övriga jämte Nordamerika inte förlorat mer än en eller annan procent av sina pengars värde. Produktionsökningen inom industrien har varit relativt tillfredsställande med omkring tre å fyra procent, medan för jordbrukets del en minskning med fyra procent måste konstateras. Bostadsbyggandet beräknas resultera i cirka 56 000 nya lägenheter, vilket blir ungefär detsamma som i fjol eller något mindre. Om det beror på statistiska ofullkomligheter är svårt att säga, men jämförelser med den industriella världsproduktionen, som ökat med omkring nio procent, och med livsmedelsframställningen, som likaledes gått upp, utfalla tyvärr inte heller till vår fördel. Utrikeshandeln beräknas resultera i ett underskott av cirka 300 miljoner kronor, trots att exporten gått utomordentligt bra, sjöfartsintäkterna tack vare höjda fraktsatser stigit och prisrelationerna förbättrats. Samtidigt har den europeiska kontinenten, särskilt Frankrike och Tyskland, ökat sina guld- och dollartillgångar med minst en miljard dollars. Vår förbrukning har däremot med en femprocentig ökning legat högre på de områden, där den kunnat ökas. Vi har eftersträvat och delvis även lyckats leva över våra tillgångar under år 1955.

Den ekonomiska vokabulären har i år fått ett nytt tillskott med ordet ryckighet, som reserverats för den ekonomiska politiken. Det ligger någonting i ordet, men ryckigheten gäller även andra delar av vårt samhällsliv. Den 1 januari fördes den stora sjukförsäkringsreformen ut i livet, en liten affär på 7 å 800 miljoner kronor. Det gick inte mer än tre kvarts år, så presenterades utredningsförslag till en allmän tjänstepensionering, som blir en miljardaffär, när den skall genomföras. Spårlost går förslaget under alla förhållanden inte förbi. Ett är därför säkert, med ekonomi har detta slag av ensriktad ryckighet mycket litet att göra. Så mycket mer har däremot investeringsavgiften, begränsningen av företagens avskrivningsregler, höjningen av räntorna och bolagsskatten, det förolyckade tvångssparandet, begränsningen av avbetalningsköpen, utredningsförslaget om ytterligare skärpning av avskrivningsreglerna, kreditransoneringen för privata och växelrytteriet i riksbanken med ekonomi att göra. Året har kännetecknats av en lika febril som kvacksalvarmässig verksamhet på detta fält. Smidighet och varsamhet, inte ryckighet är det sätt varmed ekonomien framför allt behöver länkas snarare än styras i nuvarande läge. Det är den önskan härom man inför det kommande året vill uttala, samtidigt som en förhoppning må framföras, att de nya avtalsförhandlingarna skall kunna genomföras i en återuppväckt »salt-sjöbadsanda». 1955 har varit ett den ekonomiska orons år.